

Balti-Soome gaasiturg ja regionaalne tegevuskava

Seoses Baltikumi ja Soome gaasiturgude liberaliseerimise väljakutsetega tellis BASREC (*Baltic Sea Region Energy Cooperation*) 2015. aastal koostöös riikide gaasisüsteemihalduritega gaasituru arendamise teemalise uuringu. Uuringus käsitleti Baltikumi ja Soome gaasiturgude liberaliseerimisega seotud valikuid ja anti suunised optimaalseteks lahendusteks. Uuringu tulemusena valmis ka teekaart Baltikumi ja Soome gaasiturgude liberaliseerimiseks ja ühendamiseks, nii et olemasolevat infrastruktuuri kasutataks kõige efektiivsemal moel ja läbi konkurentsiolukorra saaksid tarbijad endale parimad gaasihinnad. Uuringu esimestes osades kaardistati mitmeid Baltikumi ja Soome gaasiturgude arendamise valikukohti. Olulisemad valikukohad on:

1. Soovitus on liikuda kohe ühise Balti-Soome sisend-väljund tsoonini.

- Sisuline olulisus seisneb sisend- ja väljundtariifide kogumises tsooni piiridel. Ülekandevõrgu tariifid peaksid olema võimsuspõhised ja rakenduma ülekandevõrku sisenemisel või sellest väljumisel. Ühise sisend-väljund tsooni puhul makstakse tariife ainult Baltikum-Soome süsteemi sisenemisel või sellest väljumisel (ka tarbimiseks), kuid iga riigipiiri ületamine tsooni sees on tariifivaba.
- Ühe suure sisend-väljund tsooni peamisteks eelisteks on lihtsamast kauplemissüsteemist tekkiv suurem konkurents ja suurem majanduslik efektiivsus, sest ülekandetariifid ei moonuta gaasi hinda tsooni sees. Kuna iga riigipiiri peal ei ole vaja broneerida ülekandevõimsust ja maksta tariife, on turuosalistel lihtsam tegutseda. Majanduslikku efektiivsust suurendab see, et gaas ostetakse tsooni alati madalaima hinnaga allikast.
- Ühise tsooni peamisteks puudusteks on selle keeruline ülesseadmine, mis nõuab palju riikidevahelist regulatsioonide harmoniseerimist ning kokkuleppeid, ja keerulisem ülekoormuste juhtimine, millega tsooni sees peavad tegelema süsteemihaldurid.

2. Ülekandetariifid peaksid olema võrdsed kõigis sisendpunktides ja võrdsed kõigis väljundpunktides, tagamaks erinevate tarneallikate ja tarbijate omavahelist võrdsust. Mitme riigi tariifide ühtlustamisel on oluliseks tariifide jaotumisefektid, mille tasandamiseks võib kasutada erinevat sisend-väljund tariifide jaotust ning süsteemihaldurite vahelisi kompenseerimismehhanisme.

3. Bilansihaldus peaks olema koordineeritud ja harmoniseeritud. Üks sisend-väljundtsoon peaks eelistatavalt moodustama ka ühe bilansitsooni. Selliseks turukorralduseks tuleb moodustada nn turupiirkonna haldur (*market area manager*), kelleks võib olla nii süsteemihaldurite ühisomanduses olev ettevõtte või üks süsteemihalduritest.

4. Gaasibörside arv ning ülesehitus regionaalsel gaasiturul sõltub konsultantide hinnangul sellest, kuidas turg end organiseerib (milline platvorm suurima likviidsuse saavutab). Toona oli Soome ja Baltikumi piirkonnas kaks gaasibörsi (Kaasupörssi Soomes ja GET Baltic Baltikumis).

2016. aasta 11. mail lepidi RGMCG-s kokku Balti-Soome regionaalse gaasituru ehk ühise sisend-väljund (*entry-exit*) tsooni loomine aastaks 2020. Kokkuleppe deklaratsiooni allkirjastasid ka kolme Balti riigi gaasivaldkonna eest vastutavad ministrid 9. detsembril 2016. Ühtlasi moodustati järgmised töörühmad:

- Gaasi ülekandeteenuse hinnastamise ja süsteemihaldurite vahelise kompensatsiooni-mehhanismi rakendamine regioonis (eestvedajaks regulaatorid);
- Ühise virtuaalse kauplemisskeskuse (VTH - *virtual trading hub*) ja regionaalse gaasibörsi loomine (eestvedajaks süsteemihaldurid);
- Turukorraldus (eestvedajaks süsteemihaldurid) - hõlmab süsteemi operatiivjuhtimist, bilansihaldust jmt;
- Infrastruktuuri (LNG terminalid ja hoidla) hinnastamine ja kulude sotsialiseerimine (eestvedajaks regulaatorid).

Esimese üleminekuetapina sõlmisid Balti süsteemihaldurid aastal 2016 koostöölepingu kaudse (implicit) võimsuste jaotamise mudeli rakendamiseks Baltikumi-sisestel piiridel, mis alustas tööd 2017. aasta 1. juulil. Kaudne võimsuste jaotamise mudel tähendab, et lühiajaline piiriülene võimsus (järgmise päeva ja päevasisene võimsus) jaotatakse regionaalsel gaasibörsil samaaegselt koos müüdüd gaasiga. Antud mudeli rakendamine oli esimeseks sammuks Eesti, Läti ja Leedu gaasiturude ühendamisel aidates suurendada likviidsust ja parandada konkurentsiolukorda Baltikumi turul. Mudeli implementeerimine pani aluse ka GET Balticu laienemisele regionaalseks gaasibörsiks, kusjuures kauplemine toimub kolmes erinevas kauplemistsoonis (Eesti, Läti ja Leedu piirkonnad).

2017. aasta lõpuks valmis regulaatorite töögrupis olemasolevate tariifimehhanismide ning Euroopa Liidu regulatsioonide analüüsi tulemusel tariifimetoodikate aluste harmoniseerimise ettepanek. 2018. aastal jätkub töö ühise tariifimetoodika ja võimaliku süsteemihaldurite vahelise kompensatsioonimehhanismi ettepaneku osas, mis tuleb plaani kohaselt ellu viimiseks 2019. aasta jooksul seadusandluses kehtestada.

Erinevate potentsiaalselt varustuskindlust pakkuvate taristuobjektide teenuste hinnastamise ja kulude võimalikku sotsialiseerimist uuriv regulaatorite teine tööühm seadis eesmärgiks 2018. aasta lõpuks hinnata erinevate objektide rolli regionaalsel gaasiturul varustuskindlust silmas pidades. Vastavalt sellele hinnangule pakuti välja võimalikud kulude sotsialiseerimispõhimõtted.

Süsteemihaldurite tööühm jõudis 2017. aasta lõpuks ühise kontseptsioonini keskse regionaalse virtuaalse kauplemiskeskuse ja koordineeritud bilansipiirkonna mudeli osas, samuti arendati välja ühised koostalituseeskirjad (interoperability rules) ja sõlmiti neil põhinevad ühenduslepingud esialgu kuni aastani 2020.

2018.-2019. aastal töötati välja ühised võrgu- ja bilansireeglid. Kui ühise virtuaalse kauplemiskeskuse loomisel saab oluline roll olema regionaalsel gaasibörsil kui kesksel kauplemisplatvormil, siis süsteemi koordineeritud bilansihalduse teostamise osas on ühiste kesksete funktsioonide täideviimiseks väljaarendamisel süsteemihaldurite vaheline koostöömudel, mille läbi on võimalik ellu viia

turupiirkonna halduri ehk market area manager'i rolli detsentraliseeritult, ilma et turule tekiks selle rolli teostamiseks eraldi ettevõtte.

Järgmise vahe-etapina sõlmisid 2019. aastal Elering ja Soome ning Läti gaasi süsteemihaldurid kokkuleppe ühise Soome-Eesti-Läti gaasituru loomiseks alates 2020. aasta algusest. Eestis ja Lätis loodi ühine bilansitsoon. See tähendab, et turuosalisele on Eesti ja Läti üks turutsoon, milles esitatakse üks bilansiplaan ja arvutatakse üks eabilanss. Turuosaline saab valida, kas oma toimingute tegemisel sõlmida leping Eleringiga või Läti süsteemihalduriga. Soome-Eesti-Läti koos moodustasid ühise tariifitsooni, mille sees saab gaas liikuda ilma ülekandetasusid maksmata ning mille piiridel kehtivad harmoniseeritud samad sisendtasud. Jätkub koostöö selles osas, et liita tariifitsooniga ka Leedu.